

TÜRKİYE’DE VE DÜNYADAKİ GELİŞMİŞ ÜLKELERDE ÇOCUK KATILIM HAKKI ALGISININ VE UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Sultan ŞAHİN

Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Arş. Gör.
sultansahin@gmail.com

Oğuz POLAT

Case Western Reserve University
Prof. Dr.
ouzpol@hotmail.com

Özet

Çocuğun aktif bir vatandaş olabilmesi, toplumsal rolünü edinebilmesi ve kendini ifade edebilmesi için katılım hakkı önemlidir. Ancak ilgili çalışmaların çok kısıtlı olduğu görülmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. Maddesi katılımını ve çocukların kendilerini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını anlatmaktadır. Ayrıca 13-15-16 -17 ve 29. maddeler de çocuk katılımı ile ilgilidir.

Sonuç olarak çocuğun sivil haklarının korunması ve uygulanması için çocukların toplumumuzdaki yeri ve yetişkin-çocuk iletişimi üzerine çalışılması; çocukların katılım hakkının uygulamada yer alması gerekliliğinin dikkate alınması için gerekli araştırma ve projelerin yapılması; katılım hakkının çocuklara verilen bir ödül değil gereklilik olduğuna dikkat çekilmesi, çocuk hakları eğitimlerinin düzenlenmesi, çocuk haklarının tanıtımı için kampanyalar düzenlenmesi ve medya kullanılarak çocuğun katılım hakkının tanıtılması önerilebilir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk hakları, çocukların katılım hakkı, katılım hakkı

Alan Tanımı: Hukuk

COMPARISON OF PERCEPTION AND APPLICATIONS OF THE CHILDREN'S PARTICIPATION RIGHTS IN DEVELOPED COUNTRIES AND TURKEY

Abstract

The child's participation rights is one of the fundamental rights of children. However, many of the studies appears to be limited. Article 12 of the Convention participation and children's right to express their views In addition, Article 13-15-16 -17 and 29 are related articles to children's participation.

As a result, recommended that child protection and enforcement of civil rights in our society and place for the children to seek on adult and child communication, children's participation rights in practice, the need to take the necessary research and projects to be taken into account the accession of the right to draw attention to that requirement, not an award given to children, children's rights organization of training, organizing, and media campaigns for the promotion of the rights of children using the child's right to participation introduction.

Keywords: *Children rights, children's participation right, participation rights*

JEL Code: K1

1.GİRİŞ

1.1. Katılım Hakkı ve Çocukların Katılım Hakkı

Çocuk kavramının tanımlanması cinsiyete, tarihsel sürece ve tanımlayan toplumun düzeyine-sınıfına göre değişiklik göstermektedir ve çocukluk döneminin yaş sınırları tarih boyunca değişkenlik göstermiştir (Christensen ve James, 2000). Modern dünyada ise çocuk artık bir "kişi" olarak kabul görmeye başlamıştır. Çocuğun aktif bir vatandaş olabilmesi ve toplumsal rolünü edinebilmesi, bilgilenmesi ve kendini demokratik sınırlar içinde ifade edebilmesi için çocukların katılım hakkı önem taşımaktadır. Katılım hakkı, bir kişinin ve kişinin yaşadığı topluluğun yaşantısını etkileyen kararların kişi tarafından süreç içinde paylaşılmasıdır.

Çocukların katılım hakkı ise çocuğun veya genç bireyin kendisini ilgilendiren konularda karar alma sürecine dahil olmasıdır (Alderson, 2000:17; Marchant and Kirby, 2004:93 Sinclair, 2004:107). Çocuklar onları ilgilendiren günlük olaylarda dahi hisleri ve duygularını ifade edebilecekleri ortama sahip olmalıdırlar.

Çocukların aile içinde, buldukları küçük topluluklarda, kurumlarında (okul, dersane, kurs vb.) yönetim ile ilgili kendilerini ifade edebilmelidirler.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. Maddesi çocukların kendilerini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkıdır ve bu madde direkt olarak çocuğun katılım hakkı ile ilgilidir. Madde 12 sözleşmenin genel ilkeleri olan yaşama, gelişme ve koruma hakkı ile bağlantılıdır. Bununla birlikte Madde 13 çocuğun ifade özgürlüğü, Madde 14 çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, Madde 15 örgütlenme ve barışçı toplantı yapma hakkı, Madde 16 kişisel dokunulmazlık hakkı, Madde 17 bilgi alma hakkı ve Madde 29 demokrasi ve insan haklarına saygılı bir eğitim hakkı başta olmak üzere Sözleşme'nin tüm maddelerinin uygulanabilmesi için katılım hakkı bir ön koşuldur çünkü insan hakları maddelerinin özelliklerinden en önemlisi her hakkın birbiri ile ilişkili olmasıdır.

1.2. Türkiye’de ve Dünyada Çocukların Katılım Hakkı

1997- 2008 arasında yayımlanmış 35 araştırmayı inceleyen Quennerstedt (2011:675) eğitim hakkının inşa edilebilmesi için; insan hakları oryantasyonunun, eğitimi değişime zorlamanın, çocukların katılım haklarının sağlanmasının ve ailenin çocuğun hakları ile ilgili bilgi edinmesinin gerekliliğinin ortaya çıktığını belirtmektedir. İngiltere’de Wyse’in (2001:217) iki ilk kademe ve iki ikinci kademe olmak üzere dört okulda yaptığı çalışmada, çocuklar ile görüşmüştür. Araştırmasının sonucunda geleneksel yönetime değil de üretime odaklanan okul yöneticilerinin bulunduğu okullarda çocukların görüşlerini belirtmelerinin daha kolay olduğunu belirttikleri gözlenmiştir. İngiltere’de çocuk mahkemelerinde çocuğun haklarının göz önünde bulundurulduğu ama daha etkili kılınması için idari yönetim birimlerince hakların daha etkili olabilmesi ve kanunlara adaptasyonunun artırılması için bazı merkezler oluşturulması planlanmaktadır (Welbourne,2002:288).

1970’ten beri Avrupa’da yerel hükümetlerce çocukların ortak alanlarda sosyal katılımını kolaylaştıran düzenlemeler bulunmaktadır. Lansdown’un (1995:11) belirttiği gibi, çocukların katılım hakları yasal bir zorunluluk veya kültürel bir yaptırım olarak algılanarak bir retorik olmak durumunda kalmamalıdır. Aksi halde dünyanın her yerinde sıkça gözlemlediğimiz gibi çocukların katılım hakkı Hart ve Schwab’ın (1997:178) da değindiği gibi çocukların demokrasi ile ilgili taklitleri, seçim taklitleri yapmaktan öteye geçememektedirler. Oysaki Kolombiya’da yeni yapılan okullarda ki gibi çocuklar kendi okul yönetimlerini ve yaşamlarını ilgilendiren konuları gerçek bir demokrasi ortamında seçebilmeleri

demokrasinin gerçek yaşama geçirildiği bir örnek olarak dikkate alınabilir. İngiltere’de ise 1980’li yıllarda bile ilköğretim düzeyi başta olmak üzere çocukların araştırmalarına ve katılımlarına yönelik yüzlerce ilginç araştırma planlandığı belirlenmiştir. Dünyanın bir çok farklı ülkesi yerine İngiltere’de daha çok çocuk katılımının nedeni araştırıldığında ise okuldaki yöneticilerin ve eğitimcilerin eğitim felsefeleri, seçtikleri müfredatın niteliği ve en önemlisi çocukların kendileri ile ilgili her kararda ortaklaşa bir sonuca varmaları için ortama sahip oldukları belirlenmiştir. Bununla birlikte hükümet çocuklar ile ilgili alacakları kararlarda ve çevre planlamalarında dahi çocukların katılımını aktifleştirebilmek için bir dernek kurulmasını ve dergi çıkartılmasını sağlamıştır (Hart 1992:17). ABD’de ise daha az olmakla beraber çocuk katılımının sağlanması için kentsel alanların düzenlenmesi ve çevrenin iyileşmesi çalışmaları yapılmaktadır. Çocukların şehir planlamaları ve dizaynları ile ilgili günümüzde Unicef’in destekleriyle çalışmalar sürdürülmektedir. Özellikle Berkeley, California ve Milan gibi dünyanın önemli kentleri bu çalışmalara ev sahipliği yapmaktadır.

Çocuğun katılım hakkının sağlanabilmesi, çocuğun yaşına uygun bilgi sahibi olmasına, yaratıcı düşünceleri olan çocukların girişimleri için olanak yaratılmasına ve çocuğun yaşı, koşulları, kökeni, yetenekleri ve diğer faktörler düşünülmezsizin eşit muamele görmesine bağlıdır. Çocuğun söylediklerini ciddi bir biçimde dinlemek, çocuğun deneyimlediklerini fark edebilmek, görüşlerini ve ilgilerini tanımak önemlidir ve çocukların haklarının korunması için bir gerekliliktir. Bu gereklilik, çocukların kendi haklarının kendi kendilerine farkında olamamaları ve yalnız başlarına savunamayacak olmaları nedeni ile yetişkinlerin sorumluluğundadır, bununla birlikte çocukların katılım hakkının günlük aktivitelerine göre nasıl şekilleneceği önemli bir diğer noktadır. Örneğin 5 yaşındaki bir çocuk için anaokulundaki öğretmenin sorduğu soruya cevap verebilme hakkı iken, 16 yaşındaki bir çocuk için okulunda öğrenci temsilcisi olmak için aday olmak ve kendi propagandasını yapmak olabilir. Fakat çocukların katılım hakkının yetişkinlerce nasıl algılandığı da çok önemli bir yer tutmaktadır. Yetişkinlerin çocuğun katılım hakkının nasıllığı üzerine biraz düşünmesi gerekmektedir. Çocuklar bazen katılımlarını sadece bir role girip kendilerini ifade edebilecekleri ortam sağlamak(Simith, 2002) bazen de sadece Filipinlerdeki drama merkezlerinde çocuklar için düzenlenen yaratıcılık ve eğitim etkinliklerinde mülteci ve engelli çocukların problemlerini dile getirebilecekleri ortam yaratılmasını sağlamak (Save The Children, 2000:20) yeterli olabilecektir.

Çocuğun katılım hakkı ailede; alternatif bakım sistemlerinde; idari işlemlerde; adli ve cezai adli işlemlerde; tıbbi bakımda; eğitimde ve okulda; oyun, dinlenme, spor ve kültürel etkinliklerde; işyerinde; şiddet durumlarında; önleme stratejilerinin geliştirilmesinde; göçmenlik ve sığınma işlemlerinde; acil durumlarda ve tüm ulusal ve uluslar arası ortamlarda dikkate alınmalıdır.

1997 yılında insan hakları raporunda çocuğun sivil haklarının ülkelerin yasalarına adaptasyonu ile ilgili kararlar alınmıştır(Hodgkin ve Newel, 2007: 177). Fakat Türkiye’de mevcut durum çocuğun katılım hakkının sözleşmedeki kabulünün dışında etkili bir şekilde var olmadığı gerçeğidir. Polat (2005:6, 2008:3)’ da belirttiği gibi çocuğun sendika üyesi olabilmesi için 16 yaşında, dernek üyesi olabilmesi için 18 yaşında olması gerekmektedir. Çocuğu etkileyen adli işlemlerde, idari işlemlerde, çocuğun dinlenmesi veya görüşünü bildirebilme hakkının olmadığı ve bu hakkın Türk hukukunda yer almadığı görülmektedir. Polat ve Gezer’in 2007 yılında, Türkiye’de 10 ilde 7-18 yaşları arasında toplam 10.000 çocukla görüştükları çalışmalarında kızların evde yaşamlarını etkileyen konularda söz sahibi olmalarına katılım oranı %9,7 iken bu oran kızların okulda yaşamlarını etkileyen konularda söz hakkı olma ifadesinde %8,9’a düşmüştür. Erkeklerin evde kendilerini etkileyen kararlarda söz hakkına sahip olduğunu söyleyen öğrencilerin oranı %13,5 iken bu oran okulda %12,3 e gerilemiştir. Tüm çocukların her platformda yaşamlarını etkileyen konularda söz hakkına sahip olma ifadesine ise öğrencilerin %36,6’sı katılmıştır. Devlet işlerinde çocukların ve gençlerin söz hakkı yoktur ifadesine katılım oranı ise %18,9 olarak tespit edilmiştir. Bu durumda erkeklerin yaşamlarını etkileyen konularda kızlara oranlara hem evde hem okulda daha çok söz hakkı olduğu fikri ortaya çıkmıştır. Okuldaki idare veya eğitimle ilgili kararlara öğrencilerin katılım oranlarına il olarak araştırmalarının sonucunda çocukların katılım oranının %32,3 ile en düşük “Şanlıurfa’da” gerçekleştiği görülmektedir. Her zaman katılım olduğunu belirtme oranı ise %52,8 ile en fazla “Mersin’de” gerçekleşmiştir. Evde öğrenci hakkında karar alınırken kendisine danışılma oranına il bazlı bakıldığı zaman, “Şanlıurfa” ilindeki öğrencilere diğer illerdeki öğrencilere oranla daha az danışıldığı görülmüştür. “Şanlıurfa” daki öğrencilerin %27,7’si bu konuda ailelerin kendilerine hiçbir zaman danışmadıklarını belirtmiştir. Bu ili “Van” ve “Diyarbakır” takip ettiğini belirlemiştir.

2. AMAÇ

Bu çalışmanın amacı çocuğun katılım hakkının tanımlanması, Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde katılım hakkı ile ilgili maddelerin incelenmesi, çocukların katılım

hakkının tanınması, uygulanması ve korunması ile ilgili Türkiye'deki mevcut uygulamaların ve dünyada gelişmiş ülkelerdeki mevcut uygulamaların karşılaştırılmasıdır.

3. SONUÇ

Bu çalışmanın sonucunda çocuğun "kendi" görüşlerini ifade edebilmesi için kendini güvende hissettiği bir ortam yaratılması, çocuğun karar alacağı konuda ebeveyni veya vasisi tarafından bilgilendirilmesinin sağlanması, görüşlerini ifade edeceği şartlar hakkında aydınlatılmasının sağlanması, çocuğun yaşı ve olgunluğuna bağlı olarak kendi anlayışlarını, tercihlerini ve seçimlerini sergiledikleri oyun, vücut dili, yüz ifadeleri ile çizim boyama dahil sözsüz iletişim biçimlerinin tanınması, çocuğun manipüle edilmemesi, uygunsuz etki ve baskıya maruz bırakılmaması, engelli çocukların görüşlerini ifade edebilmeleri için gerekli koşulların sağlanması, ayrıca azınlık veya göçmen çocuklarının ve çoğunluğun dilini konuşamayan çocukların görüşlerini ifade edebilmeleri için ortam yaratılması, her bir yetişkinin ve sözleşmeye taraf devlet olarak ülkemizin hukuki yükümlülükleri olarak görülmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Pratikte çocukların katılım hakkının gerçekleşebilmesi için: her alanda çocukların görüşlerini ifade edebilmeleri için ortamın yaratılmasını sağlamak; okullar başta olmak üzere çocuklara yönelik faaliyet gösteren kurumların başta işleyiş biçimleri olmak üzere çocuklarında görüşlerini alarak uygulamaları düzenlemek; okullarda çocukların görüşünü alarak kalıcı mekanizmalar oluşturmak ; eğitim programlar ve diğer etkinliklerde çocuğun görüşünün alınarak program yapılması ; çocukların görüşlerini ifade edebilmeleri için kurum ve kuruluşların oluşturulmasını sağlamak; yerel yönetimlerden başlayarak tüm yönetim mekanizmalarında çocuğun görüşünün alınarak yaratılan mekanizmaların oluşturulması; çocuk ve gençlerin örgütlenmelerini teşvik etmek gerekmektedir (Polat, 2008:13).

Çocuğun sivil haklarının korunması ve uygulanması için çocukların toplumumuzdaki yeri ve yetişkin-çocuk iletişimi üzerine çalışılması; çocukların katılım hakkının uygulamada yer alması gerekliliğinin dikkate alınması için gerekli araştırma ve projelerin yapılması; katılım hakkının çocuklara verilen bir ödül değil insan haklarının bir gerekliliği olarak adlandırılması için gerekli bilincin oluşturulması, insan hakları bilgisinin edinilmesi için yetişkinlere yönelik eğitimler düzenlenmesi, çocuklara yönelik çocuk hakları eğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulanması, çocuk haklarının tanıtımı için kampanyalar düzenlenmesi ve medya kullanılarak çocuğun katılım hakkının tanıtılması, yurt dışındaki çocuk katılımı ile ilgili iyi örneklerin incelenmesi ve çocuk katılımı ile

İlgili düzenlemelerin ülkemize adaptasyon çalışmalarının yapılması önerilebilir. Çocukların buldukları kurumların yönetiminde yer bulmaları, katıldığı bir işlem veya projede çocuğun temel kuralları belirleyebilmesi, çocuğun deneyim veya görüşlerinin dinlenebilmesi ve çocuğun bulunduğu ortamların bu ilkeler doğrultusunda düzenlenmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

Alderson, Priscilla. *Young Children's Rights: Exploring Beliefs, Attitudes, Principles and Practice*. London: Jessica Kingsley Publishers, 2000.

Christensen, Pia & James, Allison. *Perspectives and Practices*. New York: Falmer Press, 2000.

Hart, Roger, *Children's Participation From Tokenism To Citizenship*. Italy: UNICEF International Child Development Centre, 1992.

Hart, Roger & Schwab, Michael. "*Children's Rights and the Building Of Democracy: A Dialogue on the International Movement for Children's Participation*", *Social Justice Children and The Environment* . 24:3 (69), 1997, 177-191 .

Hodgkin, Rachel & Newel, Peter. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. New York: United Nations Publications, 2007.

Kjorholt, Annie Trine. "*Small is Powerful Discourses on Children and Participation in Norway*", *Norwegian Centre for Child Research*. 9: 1, 2002, 63-82.

Lansdown, Gerison, *Taking Part Children's Participation in Decision Making*. London: Institute for Public Policy Research ,1995.

Marchant, Ruth & Kirby, Perpetua "The Participation of Young Children: Communication, Consultation and Involvement" : *Young Children's Citizenship Ideas into Practice* (Edit. Neale B.). Joseph Rowntree Foundation, New York, 2004. ss. 92-163.

Polat, Oğuz. *Çocuklarımızın da Söz Hakkı Var. Çocukta Katılım Hakkı*. Yayımlanmamış ders notları, 2008.

Polat, Oğuz. "*Çocuğun hakkı var mı*", *Sendrom* , 4(5) , 2005, 21-26.

Polat, Oğuz ve Gezer, Tanzer. *Çocukların Sosyal İçerilmesi ve Katılım Haklarının Hayata Geçirilmesi*. İstanbul: Planet Ajans, 2008.

Quennerstedt, Ann. “*The Construction of Children’s Rights in Education- a Research Synthesis*”, The International Journal of Children’s Rights. 19: 18, 2011, 661-678.

Save The Children (2000). Children and Participation: Research, monitoring and evaluation with children and young people, <http://www.savethechildren.org.uk/resources/online-library/children-and-participation-research-monitoring-and-evaluation-children-and>, (İndirme Tarihi: 28.12.2011)

Sinclair, Ruth. “*Participation in practice: Making it Meaningful, Effective and Sustainable*”. Children and Society. 18 (2), 2004. 106-18.

Smith, Anne. “*Interpreting and Supporting Participation Rights: Contributions from sociocultural Theory*”, The International Journal of Children’s Rights 20, 2002, 73-88.

Welbourne, Penelope. “*Adoption and the Rights of Children in the UK*”, The International Journal of Children’s Rights. 10, 2002, 269-289.

Wyse, Dominic. “*Felt Tip Pens and School Councils: Children’s Participation Rights in Four English Schools*”, Children and Society, Vol. 15, 2001, 209-218.